

Makale Bilgisi: Töre, E. (2025). Atîkî ve Terkib-i Bend'i. DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:12, Sayı:2, ss. 697-723.	Article Info: Töre, E. (2025). Atîkî and His Terkib-i Bend. DEU Journal of Humanities, Volume:12, Issue:2, pp. 697-723.
Kategori: Araştırma Makalesi	Category: Research Article
DOI: 10.69878/deuefad.1687436	DOI: 10.69878/deuefad.1687436
Gönderildiği Tarih: 30.03.2025	Date Submitted: 30.04.2025
Kabul Edildiği Tarih: 8.09.2025	Date Accepted: 8.09.2025

ATÎKÎ VE TERKİB-İ BEND'İ

Emre Töre*

ÖZ

Klasik Türk Edebiyat'ında bir konunun farklı yönlerini açıklayabilmeye en uygun nazım biçimlerinden biri terkid-i benttir. Terkid-i bentlerde konu sınırlaması bulunmamakla birlikte özellikle bir ölenin arkasından yazılan mersiyeler ile toplumsal eleştirilerin dile getirildiği hicviyelerin nazım şekli olarak kullanılması dikkati çekmektedir. Özellikle Bağdatlı Rûhî'nin Terkid-i Bend'i ve sonrasında ona yazılan nazireler, sosyal eleştirinin ele alınmasında en önemli etken olmuştur. Terkid-i bentler şairlerin divanlarında yer alabildiği gibi müstakil olarak farklı yazmaların ve mecmuaların içinde de yer alabilmiştir. Klasik Türk Edebiyatı'nda sadece terkid-i bentlerden oluşan mecmualar bile tanzim edilmiştir. Çalışmamıza konu olan Atîkî'nin Terkid-i Bend'inin yer aldığı yazma farklı şairlerin kaside, gazel, tarih, kıt'a, terkid-i bent gibi farklı nazım şekillerinden şiirlere yer verildiği mecmua niteliğinde bir eserdir. Çalışmamızda bu mecmua ile ilgili kısa bir bilgi verilmiştir. Eserin müellifi Atîkî hakkında kaynaklardaki bilgiler son derece sınırlıdır. Bu bilgilere göre Atîkî Azerbaycan sahasında Şamahı vilayetinde doğan derviş meşrep bir şairdir. İstanbul'da yaşamış, 1602 senesinde İstanbul'da vefat etmiştir. Müstakil bir eseri bugüne kadar tespit edilememiştir. Tezkirelerdeki birkaç beyitten başka şiirlerine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Atîkî, Terkid-i Bend'inde bugüne kadar tespit edilen terkid-i bentlerdeki konulardan farklı olarak aşk ve güzellik konusunu ele almıştır. Aşk kavramını âşık, ma'suk ve rakip bağlamında değerlendirmiştir. Bu çalışmada bahsi geçen yazmada tespit edilen ve Atîkî'ye atfedilen Terkid-i Bend'in transkripsiyonu, dil içi çevirisi ve metnin incelemesi gerçekleştirilmiştir. Atîkî hakkında kaynaklardaki bilgiler derlenmiş ve terkid-i bentler için özgün bir şiir tespit edilerek Türk edebiyatına kazandırılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Klasik Türk Edebiyatı, Atîkî, terkid-i bent, aşk, güzellik.

* Dr., emretoreemre@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3074-0109

ATÎKÎ AND HIS TERKİB-İ BEND

ABSTRACT

In Classical Turkish Literature, one of the most suitable verse forms for explaining different aspects of a subject is the Terkib-i Bent. Although there is no limitation of subject in Terkib-i Bent, it is noteworthy that elegies written after a deceased person and satires expressing social criticism are used as verse forms. In particular, Bağdatlı Rûhî's Terkib-i Bend and the nazires written for him afterwards have been the most important factors in addressing social criticism. Terkib-i Bent can be found in poets' divans, as well as being included independently in different manuscripts and magazines. The manuscript in which Atîkî's Terkib-i Bend, which is the subject of our study, is a work in the nature of a magazine that includes poems from different verse forms such as ode, ghazal, history, kıta, Terkib-i Bent by different poets. In our study, brief information about this manuscript is given. The information in the sources about the author of the work, Atîkî, is extremely limited. According to this information, Atîkî was a dervish poet born in the Shamakhi province in the Azerbaijan region. He lived in Istanbul and died in Istanbul in 1602. No independent work of his has been identified to date. There is no information about his poems other than a few couplets in the tezkires. In his Terkib-i Bend, Atîkî addressed the subject of love and beauty, unlike the subjects in the terkib-i bent identified to date. He evaluated the concept of love in the context of the lover, the beloved and the rival. In this study, the transcription, intralingual translation and textual analysis of the Terkib-i Bend identified in the mentioned manuscript and attributed to Atîkî were carried out. The information in the sources about Atîkî was compiled and an original poem for terkib-i bents was identified and introduced to Turkish literature.

Keywords: Classical Turkish Literature, Atîkî, terkib-i bent, love, beauty.

1. GİRİŞ

Klasik Türk Edebiyatında bir konunun farklı yönleri ile ele alınabildiği, şekil özellikleri ile farklı düşünce ve duyguları anlatmaya en uygun nazım şekillerinden biri terkib-i benttir. Terkib-i bentler gelenek içerisinde çok farklı konularda kaleme alınmışlardır. Şekil yapısının farklı konularda düşünce ve duyguları esnek bir şekilde ifade etmeye müsait olması sebebiyle hemen hemen her konu bu nazım şekli ile yazılabilmektedir. Bununla birlikte terkib-i bentler bir ölenin arkasından hissedilen acıyı, üzüntüyü, özlemi dile getirmek için mersiye türüne zemin teşkil etmişlerdir. Türk edebiyatında mersiye türünde kaleme alınan eserlerin genellikle terkib-i bent nazım şekli ile kaleme alındıkları görülmektedir. Diğer yandan terkib-i bent, toplumdaki ve bireydeki aksaklıkları dile getirmek için sosyal bir eleştiri amacıyla kaleme alınmıştır. Özellikle Bağdatlı Rûhî'nin Terkib-i Bend'i bu özellikleri ile Türk edebiyatında önemli bir yer edinmiştir. Bağdatlı Rûhî'nin eserine yazılan nazireler konu ile ilgili gelenek oluşmasını sağlamış, bu şiirler mecmua oluşturacak hacme ulaşmıştır. Bunların haricinde sakinamelerden medhiyelere ve sıhhatnamelere kadar terkib-i bentler her konuda yazılmıştır.

Bununla birlikte terkeb-i bentlerin sosyal eleştiri ve mersiye temalarına yoğunlaştığı görülmektedir.

Çalışmamıza konu olan Atîkî'nin Terkeb-i Bend'inde ise yukarıda zikredilen konular işlenmemiş, aşk ve güzellik konusu ele alınmıştır.

Atîkî'nin Terkeb-i Bend'inin bulunduğu yazma eser Nefî, Yahyâ Efendi, Bağdatlı Rûhî gibi şairlerin divanlarının özellikle gazellerini, kasidelerini ve bunlarla birlikte farklı nazım şekillerinde şiirleri içermektedir. Bunlardan birisi de bu çalışmanın konusunu oluşturulan Atîkî'ye ait Terkeb-i Bend nazım şekli ile kaleme alınmış şiirdir. Bu yazma eserin belirgin özelliği Klasik Türk Edebiyatı'nda öne çıkan şairlerin bazılarına ve onların şiirlerinin bir kısmına yer vermiş olmasıdır. Bu şiirleri derleyen mürettibinin belli bir şiir zevki olduğu eserinde yer verdiği şair ve şiirlerden anlaşılmaktadır.

2. Terkeb-i Bent Nazım Şeklinin Genel Özellikleri

Türk edebiyatında murabba, muhammes, müseddes, müsebba, musemmen, mütessa, muaşşer; terbi, tahmis, tastir, tesdis, tesbi, tesmin, tes'i, taş'ir, terkeb-i bent, terci-i bent nazım şekilleri musammat başlığı altında incelenir. Bentlerinin son mısraı veya son beyitleri, ilk bentte geçtiği gibi tekrar edilen musammatlara mütekerrire; aynı mısra veya beyitler ilk bentle sadece kafiye bakımından uygunluk gösteriyorsa müzdevic musammat denir.

Terkib-i bentlerin genellikle 5 ila 10 bent arasında yazıldığı görülmektedir. Bununla birlikte Nâbî ve Leylâ Hanım'ın Terkeb-i Bendlerinde olduğu gibi 3-4 bentten oluşanları, Bağdatlı Rûhî ve Esrâr Dede'nin eserlerindeki gibi 17 bende kadar uzayanları da görülür. Bentler de genellikle 5 ila 10 beyitten oluşur. Bir bendin iki bölümü vardır. Bendin son beytine kadar olan beyitlere terkeb-hâne denir. Son beytine ise bendiyye ya da vasita beyti adı verilir. İki bölüm birleştiğinde bend adını alır. Kafiye düzeninde bu ikili yapı açık bir şekilde görülür. Terkeb-i bentlerin iki kafiye şekli ile kullanıldığı görülmektedir:

1. tip: aa xa xa xa bb / cc xc xc xc dd / ...

2. tip: aa aa aa aa ... bb / cc cc cc cc ... dd / ... (Dilçin, 1983, s.233; Karataş, 2001, s.285,425; Pala, 2002, s.462; İpekten, 2010, s.114)

Klasik Türk edebiyatı şairleri ele almak istedikleri konuları terkeb-i bendin her tür düşünce ve duyguyu işlemeye imkan veren, farklı temalara geçişe olanak sağlayan esnek yapısı sayesinde rahatça aktarmışlardır. Terkeb-hânelerin kafiye düzeni içinde bir konu hakkındaki düşünce ve duygular açıklandıktan sonra vasita beyti diğer konuya geçiş imkanı sağlamıştır. Bu sayede farklı nazım türleri için terkeb-i bentler rahatlıkla kullanılmış; dinî, tasavvufî konulardan felsefi düşüncelere, toplumsal mesellerden aşka kadar bütün konular terkeb-i bent nazım şekli ile işlenebilmiştir (Ünal ve Çalışkan, 2018, s.34). Ünal ve Çalışkan'ın ifade ettikleri gibi terkeb-i bentlerin farklı

konulara geçiş yapmaya müsait yapısı onun her konuda yazılmasına imkan sağlamıştır. Örneğin Lale Devri'nde yazılan şiirleri derleyen Fâiz Efendi ve Şâkir Bey Mecmuası'nda yer alan terkeb-i bentler ya dönem büyüklerini övme amaçlı ya da Nedim'in Terkeb-i Bend'inde olduğu gibi sıhhat-nâme örneği olarak yazılmıştır (Hakverdilioğlu, 2020, s. 92-118). Nef'î'de Sâkî-nâme'sini terkeb-i bent nazım şekli ile kaleme almıştır.

3. Türk Edebiyatında Terkeb-i Bent

Terkeb-i bent Arap edebiyatında ortaya çıkmıştır. Ancak Arap edebiyatında bu nazım şekline pek ilgi gösterilmemiştir. Fars şairleri ise bu türde güzel örnekler meydana getirmiştir. Türk edebiyatında terkeb-i bende önem verilmiş ve de bu türde şiir yazmak ustalık kabul edilmiştir. Anadolu sahasında bu nazım şeklinin tespit edilebilen ilk örneği Ahmedî'nin (öl. 1410?) Süleyman Şah için yazdığı terkeb-i bendidir (Uzun, 2011, s.489). Nesîmî'nin (öl. 1404?) de bir terkeb-i bent kaleme aldığı bilinmektedir. Bu örneklerden sonra Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar pek çok şair tarafından terkeb-i bent nazım şekli ile şiirler yazılmıştır.

Türk edebiyatında terkeb-i bent nazım şeklinin en meşhur örneğini XVI. yüzyıl şairi Rûhî-i Bağdâdî kaleme almıştır. (Bektaş, 2023, s.18; Pala, 2002, s.463). Bağdatlı Rûhî eserinde ibadetleri gösteriş için yapan sözde dindarlardan, şöret heveslisi kimselerin sözlerinin kıymetsizliğinden, dünyaya tamah edip zenginlik ve şöret peşine düşenlerden, cimri zenginlerden, kötü niyetli insanlardan uzak durmak gerektiğinden, cahillerin dünya nimetlerine boğulup ariflerin ayaklar altında kalmasından, ilmin yüceliğinden, aşkın ve âşıklığın ne demek olduğundan, kendisine gereken kıymetin verilmemesinden vb. bahsetmiştir (Alptekin, 2013, s.444). Onun gazel gibi kafiyeli sekizer beyitlik 17 bentten oluşan sosyal içerikli ve devrin eleştirisine yönelik uzun Terkeb-i Bend'ine sonraki yüzyıllarda onlarca nazire yazılmıştır. Cevrî, Berber-zâde Mehmed Zihnî, Arpaeminizâde Mustafa Sâmi, Bursalı Levhî, Haşmet, Sünbül-zâde Vehbî, Leylâ Hanım, Ziya Paşa, Musa Kâzım Paşa, Muallim Naci, Trabzonlu Cûdî, Fehîm, Abdî, Edirneli Kabûlî, Kandiyeli Ali Râşid Efendi, Ayetullah Receb Vahyî, Haydarîzâde İbrahim Efendi Bağdatlı Rûhî'ye nazire yazan şairlerdir. Bağdatlı Rûhî'nin Terkeb-i Bend'ine yazılan bu nazireler arasında en meşhur olanı Ziya Paşa'nın onar beyitlik on iki bentten oluşan naziresidir (Kaplan, 2016, s.265). Aslıhan Kaya, Milli Kütüphane'de kayıtlı 06 MİL YZ A 3904 numaralı terkeb-i bent ve terci-i bend mecmuasındaki şairlerin şiirlerinin de bir nazire mecmuası olarak göze çarptığını ve buradaki şairlerin Bağdatlı Rûhî'nin şiirine nazire yazdıkları bilgisini vermektedir. Bu mecmuadaki şiirlerin de içeriğini sosyal problemler oluşturmaktadır (2021, s.30-71). Yeni araştırmalar ve yazma eserlerin ortaya çıkmasıyla bu nazirlerin sayısının artması muhtemeldir. Bununla birlikte yukarıdaki bilgiler Bağdatlı Rûhî'nin Terkeb-i Bend'ine yazılan nazirelerin bir

geleneğe dönüştüğünü, terkeb-i bendin toplumdaki problemleri anlatmada bir araç olarak kullanıldığını göstermektedir.

Kimi terkeb-i bentler de Bağdatlı Rûhî'ye nazire olarak yazılmış ancak toplumsal eleştiri konusunu işlememişlerdir. Bunlardan biri Meşkî'ye ait Terkeb-i Bend'dir. Meşkî, eserini tasavvufi bir tarzda kaleme almış ve bu şiirinde İlahî aşkı anlatmıştır. Şair, dünya nimetlerinin geçiciliğini, İlahî aşkın önemini ve hakiki âşığın özelliklerini rindane bir edayla dile getirmiş; İlahî aşk yolunda içinde bulunduğu durumu Klasik Türk Edebiyatı'ndaki âşık-maşuk ilişkisinden yola çıkarak açıklamaya çalışmıştır (Kaplan, 2016, s.271).

Terkib-i bentin en çok kullanıldığı nazım türlerinden birisi mersiyelerdir. Klasik Türk Edebiyatı'nda ölen kimsenin ardından duyulan acı mersiyelerle dile getirilmiştir. Kişilerin yanı sıra bilhassa kaybedilen şehirler ve hayvanlar için yazılan mersiyelere de rastlamak mümkündür. Mersiyelerin şekil özellikleri incelendiğinde; bu türün yazımında en çok tercih edilen şeklin de terkeb-i bent olduğu görülmektedir. (Yılmaz, Parlakkılıç Mucan ve Keçeciler, 2019, s.3). Edebiyatımızda terkeb-i bent şeklinde söylenmiş pek çok âl-i abâ mersiyeleri yanında padişah ve devlet uluları hakkında yazılmış mersiyelerin çokluğu da dikkati çeker. Bunlar içinde en ünlüleri Bâkî'nin Kanunî Mersiyesi ile Şeyh Gâlib'in Esrar Dede Mersiyesi'dir (Pala, 2002, s.463).

Terkib-i bentlerde toplumsal eleştiri ve ölenlerin arkasından duyulan acı genellikle ele alınan temalardır. Bununla birlikte terkeb-i bentlerde farklı konuları işlenebildiği de görülmektedir. Bunlardan birisi Nef'î'dir. Nef'î, Sâkî-nâme'sini terkeb-i bent nazım şekli ile kaleme almıştır. Lale Devri sanatçıları ve şiirlerini ele alan Fâiz Efendi ve Şâkir Bey Mecmuası'ndaki terkeb-i bentlerde dönem büyüklerini övme amaçlı yazılmıştır. Aynı mecmuada yer alan Nedîm dönemin padişahı III. Ahmet'e yazdığı Sıhhat-nâme'sini terkeb-i bent şeklinde kaleme almıştır (Sevim, Hakverdioğlu, 2020, s.92-118). Çalışmamızın konusunu teşkil eden Atîkî de Terkeb-i Bend'ini aşk ve güzellik temasını açıklamak için yazdığını eserinin son beytinde bildirmektedir.

4. Terkeb-i Bend Müellifi Atîkî

Kaynaklarda Atîkî hakkındaki bilgiler sınırlıdır. Sadece Ahdî ve Sadîkî Tezkireleri'nde Atîkî maddesine, Tuhfe-i Nâ'î' de de şairin bir beytine yer verilmiştir. Bu kaynaklardaki bilgilere göre Atîkî, Azerî sahası Türk şairlerinden olup Şamahî şehrinde doğmuştur. Söz konusu kaynaklarda doğum ve vefat tarihi ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak İstanbul Şer'iyye Sicil Defterlerinde Şamahî Atîkî'den bahsedilmektedir. Buradaki bilgilere göre asıl adı Mahmud'dur. Üsküdar'da yaşamıştır. 7 Zilhicce 1011 (11 Haziran 1602) tarihinde vefat etmiştir. Kendisinden geriye bir Kur'an, üç cilt kitap ve bir hokka takımı kalmıştır (İstanbul Şer'iyye Sicili, s.78). Sadîkî Tezkiresi'nde verilen bilgiler Ahdî'de verilenlerin özeti mahiyetindedir. Bununla birlikte

Sadıkî'de yer alan örnek şiirler Ahdî Tezkiresi'nde yer alanlardan farklıdır. Tuhfe-i Nâilî'de yer alan örnek şiirler ise Ahdî Tezkiresi'nde yer alan beyitlerdir. Kaynaklara göre Atîkî, derviş meşrep ve rind yaradılışlı bir sanatçıdır. Aşk kadehinden içerek mest olmuş, kırık gönlü ile kendinden geçmiştir.

Türkçe ve Farsça şiirleri vardır.

Türkçe beyitler:

Çeşm-i agyârda ziyâ n'eyler
Kör olan çeşme içre mâ n'eyler

Arada hâtır-ı cânânı gözlerüm yohsa
Fenâ-yı düşmene bir âh-ı 'âşıkâne yiter

'Atîkî yüz çevürmez yüz ki sürseñ âsitânındın
Gedâlar pād-şâhım kibr ü istignâyı bilmezler

Farsça beyitler:

Der gûş terâ der hâb-ı dîdem ey büt mehveş
Meger ez tâlî'-i men bûd ahter der güzâr imşeb

Ey rakîb ez pâk-dâmenî çe lâfî der berem

Câme ez mushaf eger pûşî neyâyed bâverem (Solmaz, 2009, s.235;
Kuşoğlu, 2012, s.426)

Şamahılı Atîkî'nin bu çalışma kapsamında incelenen Terkib-i Bend'in şairi olduğu ya da diğer eserleri ile ilgili kaynaklarda bilgi mevcut değildir. Bununla birlikte Terkib-i Bend'in konusu ile şair hakkında verilen bilgiler örtüşmektedir. Ayrıca şair, mahlasına şiirinin son bendinde yer vermiştir:

Oldı âyîne-i Hâk 'âşîka ma'sûk yüzi
Belki tahkîk-i 'ayân itdi 'Atîkî bu sözi (v.14b, b.63)

Klasik Türk Edebiyatı'nda şairlerin mahlaslarının karıştırılması, müstensih hataları, eser isimlerinin karıştırılması, kaynak yetersizliği ve belirsizliği gibi nedenlerle şairlerin ve eserlerinin karıştırıldığı veya yanlış tespitler yapıldığı görülmektedir. İncelenen Terkib-i Bend kapsamında Anadolu sahası tezkireleri incelenmiş olup yukarıda belirtilen kaynaklar haricinde Atîkî mahlaslı başka bir şair tespit edilememiştir. Bununla birlikte Terkib-i Bend'in Şamahılı Atîkî'ye ait olduğu kesin olarak söylenememektedir. Ancak zikredilen kaynaklarda Türk edebiyatında Atîkî mahlaslı başka şair bulunmaması ve mahlas beytinde tereddüde düşürmeyecek şekilde Atîkî mahlasına yer verilmesi sebebiyle eserin Şamahılı Atîkî'ye ait olduğu ihtiyatlı bir şekilde söylenebilir.

5. Yazma Nüshası Özellikleri

Atîkî'ye isnat edilen Terkib-i Bend Nuruosmaniye Kütüphanesi 180569 numarası ile katalogda yer almaktadır. Yazmanın sırt kapağında Nuruosmaniye 4393/4957 kaydı bulunmaktadır. Nüsha 323x195-245x127 mm ebatındadır. Katalog kaydında eserin Farsça olduğu kaydedilmiş olsa da içeriğindeki şiirler Türkçedir. Nüsha 252 varaktır. Varak 1a'da III. Osman'ın vakıf mührü ve vakıf notları yer almaktadır. Nüshada satırlar 45 derecelik açıyla eğik yazılmış ve talik hattı kullanılmıştır. Bir sayfada üç sütun bulunmaktadır. Bir sütun 7 beyitten oluşmakta ve bir sayfada 21 beyit yer almaktadır. Metinler siyah, başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Yazmanın dış ön ve arka kapağı kahverengidir. Saksı içinde çiçek ve üzerinde insan başı bulunan bir figür vardır. İç kapakta çiçek desenli ebru çalışması bulunmaktadır. Yazmanın müstensihî ve yazılış tarihi belli değildir. Giriş sayfasında kısa bir fihrist bulunmaktadır. Bu fihristte varak numaraları belirtilmemiş ve özet bir fihrist oluşturulmuştur.

Eserin Adı
Kaşâ'id-i müteferrika
Kaşâ'id-i Nefî
Dîvân-ı Yahyâ Efendi
Kaşâ'id-i müteferrika
Dîvân-ı Rûhî
Kaşâ'id-i Nevî
Kaşâ'id-i 'Ulvî ve gayrihu

Tablo 1: Nuruosmaniye 4393/4957 numarası ile kayıtlı yazmanın giriş sayfası fihristi

Çalışmanın konusunu oluşturan Atîkî'ye ait Terkib-i Bend 13b-14a varaklarındadır. Nüshada yer alan diğer eserlerin başlıkları ve varak numaraları Tablo-2'de yer almaktadır:

Eserin Adı	Varak No
Şî'r 'Alî Efendi El-merhûm	1b
Kaşâ'id-i Nevî Efendi	4b
Kaşîde-i Hâletî	7a
Kaşîde-i Uşûlî Efendi	8a
Kaşîde-i 'Ulvî	8b
Kaşîde-i Veysî Efendi	9a
Sâkî-nâme-i Nefî	10a
Tercüme-i Pend-i Zihnî Efendi	11b
<i>Terkib-i Bend-i 'Atîkî</i>	13b
Rubâ'î-i İbrâhîm Beg Nusretî	14a
Terkib-i Bend-i Rûhî-i Bağdâdî 'Aleyhi'r-raḥme	14a
Müseddes-i Âzî	18a
Müretteb-i 'Ulvî Fermâ'id	18b
Müseddes-i Rûhî	19a
Müseddes-i Belîğ	20a
Müseddes-i Ḥubânî	20b
Müseddes-i Tîğî	21a

Tahmīs-i Ḥubānī	21b
Muḥammes-i Veyṣī	22a
Müseddes-i Sā'ī	22b
Ġazel-i 'Ulvī Müseddes-i Rūhī	23a
Ġazel-i Nev'ī Tahmis-i Rūhī Efendi	23b
Ġazel-i Rahmī Tahmis-i Rūhī Efendi	23b
Ġazel-i 'Abīdī Tahmis-i Rūhī Efendi	24a
Tahmīs-i Rūhī Efendi	24b
Tahmīs-i Fevrī	25a
Vezīr-i a'zam Murād Paşa Der Medḥ	25b
Kaşīde-i Rūhī	25b
Nev'ī	27b
Kaşīde-i Nev'ī Berāy-ı Halīl Paşa	28b
Kaşīde-i Neḥḥī Efendi	29b
Kaşīde-i Neḥḥī Berāy-ı Sultān Ahmed Ḥān	30a
Kaşīde-i Neḥḥī Berāy-ı Sultān Ahmed Ḥān	31b
Kaşīde-i Neḥḥī Berāy-ı Sultān Ahmed Ḥān	32a
Kaşīde-i Neḥḥī Berāy-ı Sultān Ahmed Ḥān	33b
Kaşīde-i Neḥḥī Berāy-ı Sultān Ahmed Ḥān	35a
Kaşīde-i Neḥḥī Berāy-ı Sultān Ahmed Ḥān	37a
Kaşīde-i Neḥḥī Berāy-ı Sultān Ahmed Ḥān	38a
Kaşīde-i Neḥḥī Berāy-ı Sultān Ahmed Ḥān	40a
Kaşīde-i Sultān Ahmed Ḥān	41b
Kaşīde-i Neḥḥī Berāy Sultān Ahmed Ḥān	42a
Kaşīde-i Neḥḥī Berāy Paşa	44a
Kaşīde-i Neḥḥī Sultān 'Osmān Ḥān	45a
Kaşīde-i Neḥḥī Sultān Berāy 'Osmān Ḥān Sefer Ḥātūn	46b
Kaşīde-i Neḥḥī Berāy Paşa	48a
Kaşīde-i Neḥḥī Berāy Naşūh Paşa	50a
Kaşīde-i Neḥḥī Berāy Naşūh Paşa	52b
Kaşīde-i Neḥḥī Berāy Naşūh Paşa	53b
Kaşīde-i Neḥḥī Berāy Naşūh Paşa	54b
Kaşīde-i Neḥḥī Berāy Paşa	56a
Kaşīde-i Neḥḥī Berāy Paşa	57b
Kaşīde-i Neḥḥī Berāy 'Alī Paşa	58b
Kaşīde-i Neḥḥī Muḥammed Paşa	59b
Kaşīde-i Neḥḥī Berāy Hüseyin Paşa	61a
Kaşīde-i Şeyhü'l-islām	62a
Kaşīde-i Şeyhü'l-islām	63b
Kaşīde-i Şeyhü'l-islām	65a
Der Medḥ-i Merḥūm Şeyhü'l-islām Muḥammed Efendi 'Aleyhi'r-rahme	66b
Der Medḥ-i Merḥūm Şeyhü'l-islām Muḥammed Efendi 'Aleyhi'r-rahme	68a
Der Medḥ-i Merḥūm Şeyhü'l-islām Es'ad Efendi	69a
Der Medḥ-i Merḥūm Şeyhü'l-islām Es'ad Efendi	70a
Der Medḥ-i Kā'im Makām Muḥammed Paşa	71b
Der Medḥ-i Paşa-yı Mezbūd	72b
Der Medḥ-i Kaşr Merḥūm 'Azīz Efendi	74a
Der Medḥ-i Āgā-yı Şābık Dārū's-sa'āde	75a
Der Medḥ-i merḥūm Şeyhü'l-islām Es'ad Efendi	76a
Kıṭ'a	77a
İbtidā-yı Ġazeliyyāt (Neḥḥī)	77b
İbtidā-yı Dīvān-ı Yahyā Efendi	86a
Ġazeliyyāt-ı Rūhī	137a
Der Medḥ Ḥazret-i 'Alī	138b
Ġazel-i Sultān Murād Tahmīs-i Rūhī	144a
Ġazeliyyāt-ı Rūhī	144b
Nev'ī-zāde	201a

Ğazeliyyât-ı Hâletî	241a
Güfte-i Hâfız Ahmed Paşa Na'î-ı Şerîf Seyyide'l-mürselin 'aleyî's-şalât ve 'alel ecma'în	242a
Faẓiletlü Çelebi Ahmed Efendi Hazretlerininüdür	242b
Hafız Ahmed Paşa	242b
Na'î-ı Şerîf Ahmed Efendi	243a
Faẓiletlü Çelebi Ahmed Efendi Hazretlerinin "با ليدا هـ" buyurdukları şî'rüdür	244a
İzzetlü Vezîr Muḥarrem Hafız Paşa Hazretlerinin "با ليدا هـ" nazîreleridür	244a
Faẓiletlü Efendi Hazretlerinin "فضل شتاد انشا" buyurdukları ğazeldür	244b
İzzetlü Hafız Paşa Hazretlerinin nazîreleridür	245a
Müşârünileyh Efendi Hazretlerinin "عیدش یغده ارسال" buyurdukları 'ıydiyyedür	245a
İzzetlü Hafız Paşa Hazretlerinin nazîreleridür	245b
İzzetlü Hafız Paşa Hazretlerininüdür	245b
Faẓiletlü Çelebi Ahmed Efendi Hazretlerininüdür	246b
Müşârünileyh Hazretlerinin Nazîre-i Bî-nazîrleridür	247a
Fendî Hazretlerininüdür	247a
Nazîre-i Hâfız Paşa Sellemehu'llâh	247b
Faẓiletlü Çelebi Ahmed Efendininü Şadre'd-dîn Efendininü Oğullarınun Vazîfelerin Ricâ İtdükleridür	247b
İzzetlü Hafız Paşa Hazretlerinin Bedîhî Cevâblarıdur	248a
Fendî Efendi Hazretlerinin Bustân seyrine Teşrif Buyurduklarında Vezîr Müşârünileyh Hazretlerinin İrsâl Buyurdukları Ebyâtdur	248a
Efendi Hazretlerinin 'Alâ tarîkû'l-i'tizâr Cevâblarıdur	248a
Vezîr Müşârünileyh Hazretlerinin Bedîhaten Cevâblarıdur	248a
Efendi Hazretlerinin Tekrâr Bustân Seyrine İcâzet Talebde Olduklarıdur	248a
Vezîr Müşârünileyh Hazretlerinin İcâzet Buyurdukları Cevâblarıdur	248b
Hâfız Paşa	248b
Efendi Hazretlerinin Nazîreleridür	249a

Tablo 2: Nuruosmaniye 4393/4957 numarası ile kayıtlı yazmanın geniş fihristi

Yazma, içeriği itibariyle müntehibinin beğendiği şairlere yer verdiği bir mecmua niteliğindedir. Atîkî'nin Terkib-i Bend'inin bulunduğu Nuruosmaniye 4393/4957 numaralı yazmada Atîkî ile birlikte Nev'î, Hâletî, Usûlî, Ulvî, Veysî, Zihnî, Rûhî, Belîğ, Ḥubânî, Tîğî, Veysî, Nef'î gibi şairlerin şiirleri yer almaktadır. Ancak seçkiler şairlerin bir iki şiirleri ile sınırlı değil, Nef'î, Yahyâ Efendi, Bağdatlı Rûhî gibi şairlerin divanlarının özellikle gazellerini içermektedir. Gazeller haricinde şiir türlerine, ayrıca Nef'î ve Bağdatlı Rûhî'nin terkib-i bendlerine de yer verilmiştir. Yazmada Tablo-2'de belirtilen pek çok şairin gazel başta olmak üzere farklı nazım şekillerindeki şiirleri yer almaktadır. Yazmada yer verilen şiirlere bakıldığında Klasik Türk Edebiyatı açısından önem arz eden şairlerin şiirlerinin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Tüm bu özellikler yazmayı oluşturan müntehibin şiir zevki olduğuna işaret etmektedir. Bu şiirlerin arasında Atîkî'nin şiirine yer veriyor olması onun bu şaire ve şiirine önem verdiğini göstermektedir. Atîkî'nin şöhret kazanamamış bir şair olduğu sadece üç tezkirede yer almış olması ve onlarda da hakkında çok sınırlı bilgi bulunmasından anlaşılmaktadır. Ancak kaleme aldığı Terkib-i Bend'in yazmadaki belirtilen durumlardan yola çıkarak müntehib tarafından takdir edildiğini söylemek mümkündür.

6. Terkib-i Bend'in Özellikleri

Atîkî'nin Terkib-i Bend'i 16 bentten oluşmaktadır. Her bentte 4 beyit bulunmaktadır ve toplamda şiir 64 beyitten müteşekkildir. Bentler arasında "aa aa aa cc / cc cc cc dd / ee ee ee ff..." kafiye düzeni bulunmaktadır. Aruzun remel bahrinin "fe 'i lâ tün / fe 'i lâ tün / fe 'i lâ tün / fe 'i lün" vezni ile kaleme alınmıştır.

Şekil özellikleri itibarıyla Atîkî'nin Terkib-i Bend'i bentlerdeki beyit sayısının azlığı açısından terakib-i bend geleneğinden farklılık göstermektedir. Terkib-i bentlerin genel olarak 5 ila 10 beyit arasında yazıldığı kabul edilmektedir. Bağdatlı Rûhî'nin Terkib-i Bend'i 8, Ziya Paşa'nın 11, Nev'î'nin 13, Kütahyalı Meşkî'nin ise 10 beyitten oluşmaktadır. Atîkî'nin Terkib-i Bend'inde ise bentler 4 beyitten oluşmaktadır. Bu durum terakib-i bentlerde nadir görülmektedir.

Atîkî, şiirinde güzellik ve aşk temalarını işlemiştir. Şair, Terkib-i Bend'inin son beytinde "güzelliğin ve aşkın sıfatlarını açıklamak üzere şiirini yazdığını, başlangıç ve sonun aşk olduğunu" dile getirerek şiirini tamamlamıştır:

Hüsn ü 'aşkuñ sıfatın söyledi 'aklıyla tamām
'İşkür evvel ü âhîr dahı hatm oldı kelām (b.64)

Klasik Türk Edebiyatında şimdiye kadar incelenen eserlerde güzellik ve aşk kavramlarını ele alan bir terakib-i bend tespit edilememiştir. Atîkî'nin Terkib-i Bend'i teması ve bentlerdeki beyit sayısının azlığı itibarıyla özgün bir eserdir.

7. Terkib-i Bend'in Muhtevası

Atîkî'nin Terkib-i Bend'inde hüsn ve aşk temalarının işlendiği yukarıdaki bölümlerde açıklanmıştır. Şair aşk kavramını da "âşık-ma'suk-rakip" şeklindeki aşk üçgeni içinde ele almıştır. Terkib-i Bend'in son dört bendinde ise konuyu İlahî aşka taşımıştır.

Birinci bentte şair örtülü bir şekilde sevgiliye seslenmekte, ilk üç beyitte sevgilinin özelliklerini açıklamaktadır. Sevgili âşığı aşka düşürerek gönlünü parçalayan ve canını hastalandırandır. Dua eden âşığı aciz ve çaresiz bırakıp ciğerini parçalayan ve kanlı gözyaşları döktüren, sürekli ağlatıp inletendir. Şair vasıta beytinde bu zulmedici sevgiliye nasihatle bulunur: Bu yaptıkların iyilik değildir, ahirette bu yaptığın eziyetlerin karşılığını görürsün, incitirsen incinirsin.

İkinci bentte "gör" redifi ile sevgiliye seslenme vardır. Şair kendisinin âşık olduğunu nergise benzeyen ve sarhoş edici özelliğe sahip olan sevgilinin onun bu perişan, parçalanmış, çaresiz, dertli ve avare âşığını görmesini; merhamet etmesini; hâline çare bulmasını söyler. Aksi takdirde kederden

ölecektir ve bunun vebali sevgilidedir. Çektiği acının büyüklüğünü "gözünden akan kanlı yaşların sevgilinin eteğini ıslatacağı" ifadesi ile betimler.

Üçüncü bentte çektiği acılardan son derece mustarip durumda olduğu görülmektedir. Artık kendisini düşkün bir derviş olarak nitelendiren şair bu acıların ne zaman son bulacağını sorgulamaktadır. Âşık miskin ve çaresizdir, sevgili ise gaddardır. Şair de bu zulmün ne zamana kadar devam edeceğini sorar. Üstelik âşığa inat olsun diye karanlık gönüllü ağyara vefa göstermektedir. Sevgiliye verdiği acıların yettiğini, insaf etmesini, kinden göğsünü temizleyerek gönlünü temizlemesi gerektiğini dile getirmektedir.

Dördüncü bentte yine sevgiliye seslenmekte, kendisinden yüzünü esirgememesi ve hasret bırakmamasını istemektedir. Geceyi aydınlatan muma benzeyen sevgiliye kendisinin ağyardan farklı olduğunu; düşmanın yüzüne gülmemesi gerektiğini; kalbine, bedenine yakıcı ateşler salmamasını ve her meclise gitmemesini söyler. Vasıta beytinde ise çektiği acılardan dolayı içinden çıkan ahın kıvılcımlarla dolu olduğunu ve gece boyu ahından çıkan kıvılcımların gökyüzünü yaktığını, seher vaktinde güneşin ilk ışıklarının gökyüzünü kızarttığını hüsnü ta'lil ve mübalağa sanatları ile dile getirir ve bu ateşten sakınması gerektiğini sevgiliye tembih eder.

Beşinci bente şair kendine dönmüştür. Bir âşık olarak kendinden geçmiş bir halde ağlamaktadır, derdi o kadar büyüktür ki kendisini dünyanın derdi ve kederi olarak nitelendirmektedir. Çektiği acılardan sonra artık sırra erdiğini, bununla birlikte sevgilinin hasretiyle yanıp kavrulduğunu, ayrılık nedeniyle hasta olduğunu ve geçip giden yıllar karşısında ayrılık gözyaşları döktüğünü dile getirmiştir. Vasıta beytinde sevgiliye hitaben bir gün merhamet etmemesi, durumunu anlatmaması, hâlini hatırını sormaması nedeniyle sitem etmektedir.

Şair altıncı bentte sevgilinin şairi kendine cezbeden özelliklerinden bahsetmektedir. Sevgili eşi benzeri olmayan yasemin kokulu bir güzeldir. Düzgün ve uzun boyludur. Amber kokulu saçları vardır. Onun güzelliği cennet bahçesini kiskandırır ve güzelliği karşısında Tuba ağacı ona sitem eder. Ayın on dördü gibi fitne ve kavga çıkarır. O, tüm cihanı süsleyen güneştir. Ancak eziyet etme özelliğinden dolayı âşığın onu hoş tutması gerekir. Nasıl ki güneş olmasaydı ayın da ışığı olmazdı, işte sevgili de henüz ortaya çıkmamış öyle benzersiz bir güzeldir ki kıymeti, değeri ölçülemez.

Yedinci bentte aşk üçgenindeki "âşık, ma'suk, rakip/ağyar" ele alınmaktadır. Şair sevgilinin ağyara kıymet vererek ona merhamet gösterdiğini; yaralarına merhem sunduğunu; onunla sürekli vakit geçirdiğini; kendisinin nasibine ise diken ve azarlanma düştüğünü; bela köşesinde yalnız kaldığını; yan bakış gamzeleri ile bağrının ezildiğini; hâlbuki sevgili uğruna dertlenenin kendisi olduğunu dile getirerek sevgilinin eziyetlerini anlatmakta ve zulüm ırmağı metaforuyla nitelemektedir.

Sekizinci bentte sevgiliye nasihatleri bulunmaktadır. Peri yüzlü sevgilinin temiz kalpli olmasını, zulmetmemesini, kalbi temiz olmayan bayağı insanların iddialarına önem vermemesini, değersiz insanların ve rakibin düşüncelerinden etkilenecek kendisi ile ilgili olumsuz düşüncelere kapılmamasını salık vermektedir. Sevgilinin güzellik ve iyilik bahçesinin gülü olduğunu, bu kıymetin farkında olarak gülünün derilmesine müsaade etmemesi gerektiğini, aksi takdirde elinde utanma dikeninden başka bir şey kalmayacağını dile getirmektedir.

Şair dokuzuncu bentte güzellik konusuna geçiş yapmaktadır: "Ey sevgili! Her şey gelip geçicidir, başlangıcı olan her şeyin sonu olduğu gibi her günün sonunda karalık bir gece vardır. Sevilme günlerinin ve övünülen kadehin bir sonu vardır. Güzellik kalenin surları gibi değildir, zaman geçerken sağlam kalmaz, yıllar geçtikçe azalır. Bu nedenle güzelliğinle gururlanma, aşk işinin üstatlarının bulunduğu meclise katıl, buradan uzak durma." diyerek sevgiliye uyarılarda bulunmaktadır.

Şair onuncu bentte yine sevgiliye seslenmektedir. Kendisinin sevgili ile dost olduğunu ama sevgilinin kendisini düşman bildiğini ve bunun yanlış olduğunu dile getirir. Dosttan beklenen sevgi ve vefadır ancak sevgili dostu düşman düşmanı dost zannetmektedir. Şair sevgiliye hiçbir kötülük yapmamış, onun güzel kokusunu kan dolu bağrının içinde saklamıştır. Vasıta beytinde sevgilinin temel özellikleri açıklanır: "Sevgili yığittir, adaletsizlik yapmaması gerekir; sultandır, gönül yıkmaması gerekir."

On birinci bentte âşığın Allah yolunda ilerleyen vahdet yolcusu olduğu anlaşılmaktadır. Aşk acısı ile sürekli ağlayıp inleyen âşık, ahının ateşi ile Allah'a yakın olmaktadır. Âşık ağzına kadar dolu vahdet şarabından içer ve marifet ehli de bunun manevi bir süreç olduğunun farkındadır. Âşıklar sürekli Allah'ı zikrederler. Bir kişinin âşık olabilmesi için özü temiz olması gerekmektedir. Kusurlu olan aşk makamını bilemez.

On ikinci bentte "gerekdür" redifi ile şaire göre sevgili için ihtiyaç olanlar açıklanmakta, bu durum "belki" ifadesi ile öznel yaklaşımı ve ihtimali karşılamaktadır. Bentte âşığın maşuktan beklentilerinin anlatımı söz konusudur. Sevgili için bu dünyada aşk acısına tutulmuş görkemli bir âşık gereklidir. Bununla birlikte sevgilinin dünyada vefalı ve âşık bir dost olması, âşığın çok zorlamaması ve âşığın hâlini anlaması; âşığın şaşkın ve perişan halini bilip ara sıra ona merhamet edip halini hatırlaması sorması gereklidir.

On üçüncü bentte şair sevgiliye seslenerek ona güzellik kavramını açıklamaktadır. Güzellik nazik ve narin bir gül gibi gönül çekici ve süslüdür, gönül ve can meclisinin mumudur ki bu mum herkes tarafından izlenmektedir. Güzellik dünyanın süsü, güzelliğin büyüyüp gelişmesinin sebebi, en yüce mevkidir; ama çok da nazlanmamalıdır. Çünkü aşk olmazsa dünyada hiç kimse güzelliğe bakmaz. Vasıta beytinde güzellik konusundan aşk konusuna geçiş yapmıştır.

On dördüncü bentte aşk anlatılmaktadır. Güzellik aşkla eş seviyede değildir. Aşk güzellik hazinesindeki en yüce mevkie eş seviyededir. Aşk dünyanın ve ahiretin sultanıdır ve sözü fermanıdır. Aşk, Allah'ın nurunun ışığı, can ve gönlün güzelliğidir. Aşk insanın içindeki cevherdir. Gerçek bir âşığın bakışı kimya gibi nesnelerin üzerinde tesirlidir ve Allah'ın ilminde aşk vefanın iksiridir.

On beşinci bentte şair aşkı ışık olarak belirtmekte ve yaratılan her şeyin aşk tarafından aydınlatıldığını, güzelliğin de güneş gibi aşk tarafından ortaya çıkarıldığını, aşk ışığı olmayınca güzelliğin gizlendiğini, yaratılan her şeyin güzelliğini aşktan aldığını, mana olarak bakıldığında varlığa canı aşkın verdiğini dile getirir. Gerçek âşıkların bakışları sabaha kadar aydınlıktır ve âşıkların bakışı güzellerin güzelliğine güzellik katar.

Son bent olan on altıncı bentte aslında âşık olarak yaratılmalarının Allah'ın takdiri olduğunu, sevgilinin şaşkınlık olarak yaratıldığı için âşık olduklarını, aslında herkesin seyirci olduğunu, takdirin Allah'ta olduğunu, Allah'ın sevgiliye güzel yüzü, âşığa da inayet bakışı verdiğini ifade etmektedir. Dolayısı ile âşığı âşık yapan da güzeli güzel yapan da Allah'tır. Sevgili arada bir aracıdır, sevgilinin yüzü âşık için Allah'ın aynasıdır. Atîkî son bentte mahlasını söyleyerek sözünün hakikat olduğunu, kendine göre güzellik ve aşk kavramlarını açıkladığını, aslında başlangıçta da sonda da aşk olduğunu ve sözünü tamamladığını söylemektedir.

8. Terkib-i Bend'in Anlatım Planı

Atîkî Terkib-i Bend'ini belli bir plan dâhilinde kurgulamıştır. İlk 10 bentte maşuğun, âşığın ve rakibin özellikleri ve arasındaki ilişkileri klasik edebiyatın bakış açısından açıklamış, 11. bent ile İlahî aşka geçiş yapmış, 13. bentte hüsn kavramını açıkladıktan sonra 14. bentte aşk ve hüsn ilişkisini, 15. bentte aşk kavramını İlahî boyutta ve ışık olma metaforuyla açıklamıştır. Son bentte ise aşk ve hüsnün Allah'tan kaynaklandığını belirterek mahlası ile birlikte eserinin konusunu açıklamıştır. Bentlere göre anlatım planı Tablo-3'te bulunmaktadır:

Bent Numarası	Bendin konusu
1	Maşukun özellikleri
2	Maşukun özellikleri
3	Âşığın çektiği acılar
4	Âşığın sevgiliye seslenmesi
5	Âşığın halleri
6	Maşukun özellikleri
7	Âşık-maşuk-rakip/ağyar ilişkileri
8	Maşuğa nasihatler (özellikleri)
9	Maşuğa uyarılar (özellikleri)
10	Âşık-maşuk ilişkisi
11	Âşık (İlahi aşk boyutuyla)
12	Âşığın maşuktan beklentileri
13	Hüsn (güzellik)

14	Aşk ve hüsn kavramlarının karşılaştırılması
15	Aşk (İlahi aşk – ışık metaforu)
16	Aşk ve hüsnün Allah'tan oluşu, şairin mahlasının ve eserinin konusunun açıklanması

Tablo 3: Terkib-i Bend'in anlatım planı

Atîkî yukarıda açıklaması verilen Terkib-i Bend'inde aşk-güzellik kavramlarını anlatırken Klasik Türk Edebiyatının temel zeminini de açıklamıştır. Aşk kavramını izah ederken konuyu âşık-ma'suk-rakib üçgeni içerisinde ele almış ve üçünün de özelliklerini anlatmıştır. Sonrasında anlatımlarını tasavvufî bir bağlamda değerlendirmiş, vahdet kavramı ile birleştirmiştir. Aşkın ve güzelliğin Allah'tan geldiğini, başlangıçta ve sonda aşk olduğunu dile getirmiştir.

Aşk kavramı ile ilgili yapılan izahlarda "Levlake" hadisine telmihte bulunmaktadır. Aşk kavramının izahlarının temelinde bu hadis örtülü olarak görülmektedir. "Sen olmasaydın, sen olmasaydın (ey Muhammed) felekleri yaratmazdım." (Yılmaz, 2013, s.456) denilerek Hz. Muhammed'e duyulan sevgiye gönderme yapılmıştır. Bu âlem muhabbet üzerine yaratılmıştır. Ayrıca 15. bentte yer alan ışık metaforu ile "Seni kendi nurumdan, diğer şeyleri de senin nurundan yarattım." (Aclûnî, Keşfü'l-Hâfâ I-265/827) hadisine gönderme yapılmıştır.

3. SONUÇ

Türk edebiyatında Atîkî pek bilinmeyen şairlerdendir. Adı son derece sınırlı sayıda kaynakta geçmektedir. Bu zamana kadar tespit edilebilmiş bir eseri bulunmamaktadır. Hakkında bilgi veren kaynaklarda birkaç Türkçe ve Farsça beyti tespit edilebilmiştir. Edebi kaynaklardaki bilgilere İstanbul sicil kayıtlarındaki bilgiler de eklenince şairin adının Mahmud olduğu Şamahî'da doğup İstanbul'da yaşadığı belirlenmiştir. Atîkî 1602 yılında Üsküdar'da vefat etmiştir. Kaynaklarda derviş-meşrep bir şair olduğu belirtilen Atîkî'nin şu an için bilinen tek şiiri Terkib-i Bend'idir. Bu şiirinde klasik şiirin mazmunlarını tasavvufî bir yaklaşımla izah etmiştir. Aşk, âşık, ma'suk, rakib/ağyar ve güzellik kavramlarını açıklamıştır. Terkib-i bentlerde genellikle sosyal, felsefi, dini, tasavvufî düşünceler anlatılmasına, talihten şikayetler dile getirilmesine, toplumsal eleştirilere ve yergilere yer verilmesine karşın Atîkî'nin şiirinde daha önce işlendiği tespit edilemeyen aşk ve güzellik kavramları ele alınmıştır. Eserin bir diğer özelliği ise diğer terki-i bentlere göre bentlerindeki beyit sayısının az oluşudur. Atîkî, Türk edebiyatında görülmedik ölçüde kısa bentlerden oluşan bir terki-i bent kaleme almıştır.

METİN

TERKİB-İ BEND-İ 'ATİKİ

[fe 'i lā tün / fe 'i lā tün / fe 'i lā tün / fe 'i lün]

. . - - / . . - - / . . - - / . . -

I

[13b]

- 1 Ey beni derde şalup 'aşka giriftâr kılan
Şındurup hâtırımı cânımı bîmâr kılan

Ey beni derde düşürüp aşka düşüren, gönlümü parçalayıp canımı hastalandıran (sevgili).

- 2 Vird çekmekde beni 'âciz ü nâcâr kılan
Cigerüm pâreleyüp dîdemi hûnbâr kılan

Beni sürekli dua etmekten aciz ve çaresiz bırakan, ciğerimi parçalayıp gözümü kanla doluran (sevgili).

- 3 Dil-i âzürdemi âzâr bilüp zâr kılan
Kılma âzâr ki yahşî değül âzâr kılan

Yaralı gönlümü incindiğini bilip ağlatıp inleten; inciten sevgili, incitme çünkü bu lütuf değil.

- 4 Her ne itseñ anı bulsañ gerek âhîr ey mâh
Kılma âzâr ki âzâr çekersin va'llâh

Ey ay (gibi güzel sevgili)! Her ne yaparsan sonunda onu bulursun. İncitme, vallahi sonunda sen de incinirsin.

II

- 1 Oğlayupsan men-i üftâdeyi gel yâremi gör
Koma elden gideyin Tañrı içün çâremi gör

Beni vurup duruyorsun ama gel de bir yaralarımı gör. Beni elden bırakma Allah aşkına, halime çare bul!

- 2 El koyup sîneme sûz-ı ciger pâremi gör

Nergis-i mestün açup dide-i hünbâremi gör

Elini göğsüme koy, parçalanmış ciğerimin yanışını gör, sarhoş nergisini (gözlerini) açıp kan dolu gözlerimi gör!

- 3 Cân-ı mahrun sitem-i dide-i bîçâremi gör
Raḥm kıl ḥalime derd ü dil-i âvâremi gör

Parçalanmış canımın çaresiz gözümün sitemini gör, halime merhamet et, dertli ve avare gönlümü gör!

- 4 Yoksa ḡamdan ölürüm boynuḡa olur kanım
Yaş ider dâmenüḡi dide-i hün-efşânım

Aksi takdirde kederden ölürüm ve kanım senin boynunda olur (sebebi sen olursun), gözümünden saçılan kanlı yaşlarım eteḡini ıslatır.

III

- 1 Nice bir ‘âşık-ı miskîne cefâlar niçe bir
Sitem-i cevır ü ḡam u derd ü belâlar niçe bir

Ne zamana dek bu miskin, çaresiz âşığa cefalar ne zamana kadar? Zulüm, keder, dert ve belaların sitemi ne zamana kadar?

- 2 ‘Āşıkıḡ raḡmına aḡyâra vefâlar niçe bir
Tîre ḡâtırlar ile zevḡ u şafâlar niçe bir

Āşığın inadına aḡyara vefalar ne zamana kadar? Karanlık gönüllerle zevk ve sefa ne zamana kadar?

- 3 Men-i üftâde-i dervîşe ezâlar niçe bir
Kâtı söz niceye dek bâr u edâlar niçe bir

Düşkün bir derviş olan bana eziyetler ne zamana kadar? Kötü, ağır sözler ne zamana kadar, üzüntü ve nazlanmalar ne zamana kadar?

- 4 Ġaraḡuḡ cevır ise itdün yeter inşâf eyle
Kîneden sîneḡi şâf it dilüḡi şâf eyle

Amacın eziyet etmekse ettin, yeter artık, biraz acı. Kinden sineni temizle, gönlünü temiz tut.

IV

- 1 Benden ey dost yüzün eyleme pinhân zinhâr
İtme gel hasretile dîdemi giryân zinhâr

Ey dost, sakın yüzünü benden gizleme, gel, hasretinle beni ağlatma.

- 2 Olma düşmân yüzine gül gibi handân zinhâr
Bilme ağyâr ile ‘âşıkları yeksân zinhâr

Sakın ola düşmanın yüzüne gül gibi gülme, âşıkları ağyar ile aynı zannetme.

- 3 Şalma cân u dilime âteş-i sūzân zinhâr
Gitme her meclise ey şem‘-i şebistân zinhâr

Sakın ola canıma ve gönlüme yakıcı ateşi salma, ey gecenin mumu, sakın ola her meclise gitme!

- 4 Özüñi şakla şakın âh-ı şehir-gâhumdan
Ki yanar künbed-i gerdün şerer-i âhumdan

Gökyüzünün kubbesi ahımın kıvılcımlarından yandığı için kendini koru ve şehir vakti ahlarımdan sakın.

V

- 1 ‘Āşık-ı zârum u dîvâne dil ü hayrânım
Mübtelâ-yı gâm u derd ü elem-i devrânım

Ağlayan bir âşık ve kendinden geçmiş bir divaneyim. Derde mübtela olmuşum, dünyanın derdi ve elemi benim.

- 2 Felek-i bî-ser ü bî-pâ gibi sırruñ dānum
Āteş-i hasretiyle suhte ü büryānum¹

Başsız ve ayaksız felek misali sırrına ermişim, hasretinin ateşiyle yanmış kavrulmuşum.

- 3 Mâtemüm var giriftâr-ı şeb-i hicrânım

¹ Mısra vezne uymamaktadır: آتش حسرتیله سوخته و بریانم

Geçdi yıllar ki kara günüm için giryānum
Yastayım, ayrılık gecesine tutulmuşum, yıllar öyle geçip gitti ki kara günüm
(ayrılık gecesini) için gözyaşı dökmekteyim.

- 4 Raḥm idüp söylemedün bir kere aḥvālün ne
Rūzgāruḡ ne ṭarīḡ ile geçer ḥālün ne

Bir kere olsun merhamet edip de ahvalini söylemedin, bu zamanın, talihin
hangi suretle geçer, halin nedir? (diye sormadın.)

VI

- 1 Gerçi ḥüsnünle begüm bī-bedel-i yektāsın
ʿAnberīn-mūy-ı semen-būy u sehī bālāsın

Beyim, gerçi güzellikte eşi benzeri olmayansın. Yasemin ve amber kokulu
tüylerin, düzgün ve uzun boyun var.

[14a]

- 2 Reşk-i firdevs-berīn serzeniş-i tūbāsın
Fitne-i devr-i kamer dilber-i pūr-ğavğāsın

Sen cennet bahçesini kışkandıransın, Tūbâ ağacının sitemisin. Sen ayın
dönüşündeki fitne, sürekli kavga içinde olan sevgilisini.

- 3 Tünd-i bed-ḥūy-ı cefā pīşe ü bī-pervāsın
Tutalım ḥüsnile ḥūrşīd-i cihān-ārāsın

Sen eziyeti huy edinmiş kötü huylu ve pervasızsın, seni güzellikle tutalım, sen
cihanı süsleyen güneşsin.

- 4 Çünkü maḥzaruḡ yoğimiş zerrece yokdur ḡadrün
Mihr eger olmasa rüşenligi olmaz bedrün

Tecelli etmemiş, ortaya çıkmamışsın, zerre kadar değer yok, eğer güneş
olmasaydı, ayın da ışığı olmazdı.

VII

- 1 Özgine mihr ü muḥabbet bize āzār niçün
Ġayr yanuḡda ʿazīz ehl-i naẓar ḡār niçün

Başkalarına merhamet ve sevgi, bize azarlama nedendir? Diğerleri yanında kıymetli, ehl-i nazara diken nedendir?

- 2 Olasın merhem-i rahm-ı dil-i ağıyār niçün
Şaldıgūñ künc-i belāda bīmār niçün²

Neden başkalarının gönlüne merhamet merhemi sunarsın da beni bela köşesinde hasta bırakırsın?

- 3 Derd-mendūñ ben olam ğayrıya tīmār niçün
Niçün ey şūñ-ı cefā cūy-ı sitemkār niçün

Senin uğrunda dertli olan benim sen başkanlarını tedavi ediyorsun. Neden ey eziyet eden sevgili, zulüm ırmağı neden?

- 4 Gāh u bīgāh raķīb ile gezersin kāşid
‘Āşık-ı ğamzedenūñ bağrın ezersin kāşid

Vakitli vakitsiz rakip ile kasıtlı olarak gezersin, ve yine kasıtlı olarak kederli âşıklarının bağrılarını ezersin.

VIII

- 1 Ey perī çehre sitem-pīşe vü bī-pāk olma
Zulm idüp sen dağı kan içmege çālāk olma

Ey peri yüzlü sevgili! Sitemi huy edinme ve (gönlü) temiz olmaktan vazgeçme, zulmederek kan içmeğe istekli olma.

- 2 Dem-be-dem ‘āşık-ı miskīne ğaḏab-nāk olma
Hem-ser-i müdde‘ī-i nākes-i nā-pāk olma

Kendinden geçmiş âşığa sürekli zulmetme, pis alçakların iddiacıların benzeri olma.

- 3 Gitme her yaña raķīb ile kem idrāk olma

² Misra vezne uymamaktadır: صالڭك كنڭ بلاڭه بيمار نڭون

Hem-dem ü hem-nefes her ھاs u ھاڧāk olma³

Rakip ile her tarafta gezip kötü düşünceli olma, her daim çalı çırpı (gibi değersiz) olma.

- 4 Gülşen-i luṭf u melāḥat gülisin ḳadriṅ bil
Tā güliṅ dirmeyeler ḳalmayasın ḥār-ı ḥacel

Güzellik ve iyilik gülşenin gülüsün, bunun kıymetini bil. Sonunda gülünü dererek utanma dikenini ile kalmayasın.

IX

- 1 Ḳalmamış kimseye maḥbūbluḡuṅ eyyāmı
ʿĀḳıbet ādemi maḥmūr ider mey-i cāmı

Hiç kimseye sevilme günleri kalmamış, sonunda insanı şarap kadehi mahmur eder.

- 2 Olur āḡāzı olan nesnelerin encāmı
Var her bir günūṅ ardınca ḳara aḥṣāmı

Başlangıcı olan her şeyin sonu da olur her günün sonunda karalık bir akşamı vardır.

- 3 Eksilür ayı demādem olıcaḳ itmāmı
Olmaz elbette ki dilberliḡuṅ istiḥkāmı

Aylar sürekli eksilip tamamlanırken gönül çekiciliḡin kalenin surları gibi sağlam olmaz elbette.

- 4 Ḥūblıḳ vaḳti geçer ḥüsnüṅe maḡrūr olma
Ehl-i ʿıṣḳ içre şafā bezmine gir dūr olma

Güzellik zamanı geçer, güzelliḡinle gururlanma, aşk ehlinin bulunduğu mutluluk toplantısına katıl, buradan uzak durma.

X

³ Mısra vezne uymamaktadır: هم دم او هم نفس هر خس او خاشاک اولمه

- 1 Ben senün dostunum sen benüm ile düşmen⁴
Hiç ma'kûl midür bu sen özüñ söyleyesin

Ben senin dostunum, sen ise benimle düşmansın, bu hiç makul bir durum mudur, sen kendin söyle!

- 2 Düşmeni dost bilüp dostı düşmen bilesin⁵
Yârdan mihr ü vefâ şartı hemândur ahsen

Düşmanı dost bilip dostu düşman biliyorsun, dosttan beklenen sevgi ve vefa şartı zaten en güzeldir.

- 3 Ne yaman eylemişim söyle ne gördün benden
Ki dilerseñ tutayum hün-ı dil içre mesken

Ne kötülük yapmışım, söyle benden ne (kötülük) gördün? İstersen gönül kanını mesken edineyim.

- 4 İtme bîdâd özüñ şakla yigitsin cânım
‘Āşıkun hâtırını yıkma benim sultânım

Ey sevgili, sen yigitsin, adaletsizlik yapma, ey benim sultanım, âşığının gönlünü yıkma.

XI

- 1 Bes ki eyler heme dem nâle vü yâ Rab ‘āşık
Süz-ı âhıyla olur Hakk’a muḳarreb ‘āşık

Ya Rab, yeter, âşık sürekli ağlayıp inler, âhının ateşiyle Allah'a yakın olur.

- 2 Mey-i vahdetden içre cām-ı lebāleb ‘āşık
Ehl-i irfān geçinür şāhib-i meşreb ‘āşık

Âşık ağzına kadar dolu kadehten vahdet şarabını içre, marifet ehli ise ancak âşığın meşreb sahibi olduğunu kabul eder.

[14b]

⁴ Mısra vezne uymamaktadır: بن سنك دوستكم سن بنم ايله دشمن

⁵ Mısra vezne uymamaktadır: دشمني دوست بلوب دوستي دشمن بله سن

- 3 İder Allāh eger rûz u eger şeb ‘âşık
Dostuñ zıkrine meşgûldür ağleb ‘âşık

Âşık ister gündüz ister gece Allah'ı (anar), âşıkların çoğu dostun zikriyle meşguldür.

- 4 Bir makāma ulaşur ol ki olupdur hālîş
Yohsa kim ‘ışk makāmın ne bilür her nākış

Özü temiz olanlar bir makama erişir, yoksa her kusurlu kişi aşk makamını ne bilecek?

XII

- 1 Belki ‘ālemde vefādār gerekdür ma‘şūk
Muttaşıl ‘âşık ile yār gerekdür ma‘şūk

Belki dünyada sevgiliye vefalı biri gereklidir, sevgilinin sürekli âşık ile dost olması gereklidir.

- 2 Luţfı bisyār u kem ezā gerekdür ma‘şūk
Hālden belki haberdār gerekdür ma‘şūk

Sevgilinin iyiliği çok yapması, sıkıntıları ise azaltması gerekir. Belki sevgilinin (âşıkın) halinden haberdar olması gerekir.

- 3 Hāşılı ‘âşık-ı dīdār gerekdür ma‘şūk
‘İşk derdine giriftār gerekdür ma‘şūk

Özetle sevgiliye görkemli bir âşık lazımdır. Aşk acısına tutulmuş bir âşık gerekir.

- 4 Tā bile ‘âşık-ı ser-geşte-i sikkīn hālīn
Gāh gāh eyleyüben rahm şora ahvālīn

(Sevgili) Kendinden geçmiş, perişan âşığın hâlini bilsin diye ara sıra merhamet edip hâlini sora.

XIII

- 1 Dilberā her ne kadar dil-keş ü zībādur hūsn
Nāzik ü gül beden ü şāhid-i ra‘nādur hūsn

Ey sevgili! Güzellik ne kadar gönül çekici ve süslüdür; nazik ve gül (gibi narin) bedenlidir, latif sevgilidir.

- 2 Şemʿ-i bezm-i dil ü cān şāhid-i raʿnādur hüsñ
Olsa āreste-i maḥşūş-ı temāşādur hüsñ

Güzellik, gönül ve can meclisinin mumudur, güzellik özel seyir için hazırlanan latif sevgilidir.

- 3 Çok da nāz eyleme kim rütbe-i aʿlādur hüsñ
Sebeb-i nevh ü nemā zīnet-i dünyādur hüsñ

Çok da nazlanma, güzellik en yüce mevkidir, dünyanın süsü, güzelliğin büyüüp gelişmesinin sebebidir.

- 4 ʿIşk eger olmasa kim hüsne bakar ʿālemde
Kim daḥı hüsñ çerāğın ı yakar ʿālemde

Dünyada aşk olmasa hiç kimse güzelliğe bakmaz ve hiç kimse âlemde güzellik ışığını yakmaz.

XIV

- 1 Dime yaʿnī ki begüm hüsñ ile yeksāndur ʿışk
Hüsñ gencīnesine nāzır-i sultāndur ʿışk

Efendim, aşk güzellikle birdir deme, aşk güzellik hazinesinin sultanına eştir.

- 2 İki ʿālemde begüm şāhib-i fermāndur ʿışk
Pertev-i nūr-ı Hudā hüsñ-i dil ü cāndur ʿışk

Efendim, aşk iki cihanın (sultanı olarak) sözü fermandır. Aşk, Allah'ın nurunun ışığı, can ve gönlün güzelliğidir.

- 3 Ādem oğlına benüm pādīşāhum ender ʿışk
Cevher-i āyine-i şūret-i insāndur ʿışk

İnsanoğluna göre aşk benim padişahımdır. Aşk, insan suretinin aynasındaki cevherdir

- 4 Kīmīādur nazarı ʿāşık-ı pākūñ ḥaqqā

‘İlmu’llāhda hem ‘ışkdur iksīr-i vefā⁶

Gerçekte temiz, saf bir âşığın bakışı kimya gibidir, Allah'ın ilminde de aşk vefanın iksiridir.

XV

- 1 ‘ışkdur pertev-i envār-ı Hudā dü cihān
‘ışkdan rūşen olupdur bu kamu kevn ü mekân

İki cihanda Allah'ın nurlarının parıltıları aşktır. Tüm bu yaratılmış olan her şey aşkla aydınlanmaktadır.

- 2 Göz degürür ‘ışk ider hüsni güneş gibi ‘ayān
‘ışk peydā kamuya lîk olur hüsni nihān

Aşk, göz değdirmesiyle güzelliği güneş gibi açığa çıkarır; aşk herkes tarafından görünür, lakin güzellik gizlenir.

- 3 ‘ışkdan hüsni bulur mertebe-i nām u nişān
Belki ma’nide hemān ‘ışk virür şūrete cān

Ün ve şöhret mertebesi (varlık alemi) güzelliğini aşktan alır, belki de mana olarak varlığa canı aşk verir.

- 4 Feyzdür hūblaruñ vechine ‘āşık nazarı
Şubh tek rūşen olur ‘āşık-ı şādık nazarı

Güzellerin yüzüne âşıkların bakış atması ona bolluk, bereket verir. Sadık âşıkların bakışı sabaha kadar aydınlık olur (aydınladır).

XVI

- 1 İtmeseydi Hāk eger ‘āşık-ı dīdār bizi
Şöyle maḥbūb-ı belāḥatlü yaratmazdı sizi

Eğer Allah, bizi âşığın yüzü, görünüşü yapmasaydı böyle sevgilinin şaşkınlığı olarak yaratmazdı bizi.

- 2 Ben ü sen hīç ara yirde temāşacı özi

⁶ Vezin gereği ilk kelimeyi ‘ilimullāh şeklinde okumak gerekiyor.

Size yüz virdi bize ‘ayn-ı ‘ināyetle gözi

Benimle sen aslında ara yerde kendi özümüze seyirciyiz. (Hak) size yüz verdi, bize gözü ināyet gözüyle verdi.

3 Oldı āyīne-i Hāk ‘āşıkā ma‘şūk yüzi
Belki taḥḫīk-i ‘ayān itdi ‘Atīkī bu sözi

Sevgilinin yüzü âşık için Allah'ın aynası oldu. Belki de Atîkî'nin bu sözü apaçık bir hakikattı.

4 Hüs n ü ‘ışkuñ şıfatın söyledi ‘aklıyla tamām
‘İşkdur evvel ü āḫir daḫı ḫatm oldı kelām

(Atîkî) Kendine göre güzellik ve aşkın tüm özelliklerini anlattı, başlangıçta ve sonda aşk vardır dedi ve söz sona erdi.

ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Yazarların herhangi bir çıkara dayalı ilişkisi bulunmamaktadır.

ETİK ONAY/KATILIMCI ONAMI

Makale kapsamında katılımcı kullanılmadığı için ilgili onaya yer verilmemiştir.

MADDİ DESTEK

Çalışma için herhangi bir maddi destek alınmamıştır.

YAZAR KATKILARI

Bu araştırma ve araştırma ile ilgili tüm aşamalar tek yazar tarafından yürütülmüştür.

KAYNAKÇA

- Aclûnî, İsmail b. Muhammed (1988), *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlû'l-İlbâs*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Alptekin, Leyla (2013). Bağdatlı Rûhî'nin Terkîb-Bendî'ne Yazılmış Bir Nazire: XVIII. Yüzyıl Şairi Berberzâde Mehmed Zihnî'nin Terkîb-Bend'i, *Turkish Studies*, 8/13 Fall 2013, 439-454.
- Bektaş, Ekram (2023). Hulusî-i Bitlisî (Aktürk) ve Terkîb-Bend'i, *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 21(Aralık), 33-48.
- Dilçin, Cem (1982). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erdoğan, Mustafa (2009). Divan Şiirinde Ortak Mahlas Sorunu ve Kabûlî Örneği. *Erdem* (53), 55-82.
- Erdoğan, Mustafa, & Töre, Emre (2024). Adı ve Müellifi Karıştırılan Bir Eser Üzerine: Râz-nâme mi, Sa'd-nâme mi? İbrahim Gülşenî'nin mi, Gülşenî-İ Saruhani'nin mi?, *KÜLLİYAT Osmanlı Araştırmaları Dergisi* (24), 25-64. <https://doi.org/10.51592/kulliyat.1517114>.
- Fidan, Zehra(2020). Ali Şîr Nevâî'ye Atfedilen Seb'atü Ebhur İsimli Eserin Müellif Karmaşasına Dair Bazı Tespitler, *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi* (21), 402-412.
- İpekten, Halûk (2010). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İstanbul Şer'iyye Sicili 45:78, Türkiye Diyanet Vakfı Arşivi.
- Kaplan, Yunus (2016). Kütahyalı Meşkî ve Bağdatlı Ruhî'nin Terkib-i Bend'ine Naziresi, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Bahar 2016; (39): 263-284.
- Karataş, Turan (2001). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Yedi Gece Kitapları.
- Köksal, M. Fatih (2024). Üveysî'nin Veysî'ye Atfedilen Ünlü Kasidesi (Önem, Tarihçe, Sorunlar, Metin)". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* (33), 1-36, <https://doi.org/10.15247/devdergisi.1570254>.
- Kuşoğlu, M. Oğuzhan (2012). Sâdikî-i Kitâbdâr'ın Mecma'Ü'l-Havâs Adlı Eseri (İnceleme - Metin - Dizin) (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pala, İskender (2002). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: L&M Yayınları.
- Sevim, Münevver - Hakverdioğlu, Metin (2020). Fâiz Efendi ve Şâkir Bey Mecmuasında Fihrist, Terci-i Bend, Terkib-i Bend, Gazel ve Gazel-i Müzeyyeller (Yüksek lisans tezi), Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Solmaz, Süleyman (2009). *Gülşen-İ Şu'arâ (Bağdatlı Ahdî)*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (e-kitab).

- Uzun, Mustafa İsmet (2011). “Terciiibend”. DİA, (XL), 487-489, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ünal, Mehmet - Çalışkan, Nurettin (2018). Şeyhülislâm Haydarizâde İbrahim Efendi ve Terkiib-i Bend’i, Doğu ve Batı Türklüğünün Ortak Tarihi Devirleri ve Münasebetleri, Konya: Palet Yayınları, 31-50.
- Yılmaz, Mehmet. (2013). Kültürümüzde Ayet ve Hadisler, İstanbul, Kesit Yayınları.
- Yılmaz, Ahmet – Parlakkılıç Mucan, Ayşe – Keçeciler, Zeliha Dilek. “Müstakîm-zâde’nin Terkiib-i Bend’i”. Marife 19/2 (2019): 617-636. <https://doi.org/10.33420/marife.631031>.